

V. משרד החינוך והתרבות

פעולות הביקורת

נערכה ביקורת על סדרי רישום תלמידים למוסדות חינוך לקראת שנת הלימודים תשכ"ב. נבדקו היחידות הבאות: מחלקת הכספים; היחידה לאישור ספרי לימוד; המחלקה לנערים עובדים; לשכת הסטודנטים; המחלקה לתרבות תורנית. בוקרו פעולות הקרן המשותפת להשתלמות מורים; התהליכים במתן הלוואות לתלמידים המשתלמים בהוראה וכן סדרי גביית ההלוואות. השירות לביקורת המשקיות שבמשרד מבקר המדינה ערך בדיקה מינהלית בתחום שכר לימוד מודרג.

א. אישור ספרי לימוד

לפי סעיף 19 של "תקנות חינוך ממלכתי (סדרי הפיקוח), תשי"ז-1956", שהותקנו לביצוע "חוק חינוך ממלכתי, תשי"ג-1953", טעונים ספרים, שישמשו כספרי לימוד וכספרי עזר במוסדות החינוך היסודי, אישור מטעם משרד החינוך והתרבות. לפי רוח הוראה זו היה נוהג המשרד במשך כל השנים גם בספרי הלימוד, שבתי הספר התיכוניים משתמשים בהם; ובשנת 1961 קיבל נוהג זה גושפנקה חוקית על ידי התקנת תקנה ל"פקודת החינוך — 1933", שלפיה טעונים גם ספרי הלימוד של בתי ספר תיכוניים ציבוריים אישור מטעם משרד החינוך והתרבות. הפעולות, הכרוכות באישור הספרים, מרוכזות במשרד החינוך והתרבות בידי הממונה על אישור ספרי לימוד.

אישור הספרים על ידי משרד החינוך והתרבות בא להבטיח, שהספרים, שעל פיהם יורו מורי בתי הספר את המקצועות השונים, יתאמו את תכנית הלימודים המאושרת, ושקביעת הספרים תיעשה על פי שיקולים אוניברסיטאיים בלבד, כגון רמתם של הספרים. לצורך זה פועל משרד החינוך והתרבות לפי הנוהל הבא:

כל ספר, שעליו נתבקש האישור, מוגש על ידי המו"ל או המחבר לממונה על אישור ספרי לימוד; מתפקידו של הממונה להעבירו אל שני מעריכים (מורים ואנשי מוסדות ההשכלה הגבוהה), לשם קבלת חוות דעתם. כשכלולות הערות שליליות או הצעות לתיקונים בחוות הדעת של המעריכים, נוהג הממונה להעביר הערות או הצעות אלו למו"ל או למחבר, הרשאים להגיש השגות על חוות הדעת של המעריכים.

הספרים, חוות הדעת של המעריכים והשגות המו"ל או המחבר, אם הוגשו כאלה, מועברים על ידי הממונה לאחת מ-6 הוועדות המקצועיות, שהוקמו על ידי המשרד לשם החלטה בדבר אישור הספרים. ועדות אלה מורכבות ממורים של מוסדות ההשכלה הגבוהה, ממורי בתי הספר ומעובדי משרד החינוך והתרבות.

הספרים, שאושרו על ידי הוועדות, נכללים ב"רשימת ספרי לימוד, ספרי עזר ומכשירי עזר לבתי הספר היסודיים והתיכוניים", המופצת מדי שנה בשנה על ידי משרד החינוך והתרבות בין כל מוסדות החינוך כחומר המנהל הכללי.

בשנת 1961 נערכה ביקורת במשרד החינוך והתרבות על ההסדרים המינהליים הכרוכים באישור ספרי לימוד וספרי עזר. להלן ממצאי הביקורת.

1. משרד החינוך והתרבות לא קבע לוח זמנים להגשת הספרים ולא קבע הנחיות, באיוז תכיפות יש לכנס את הוועדות לישיבות. הסדרים כאלה היו דרושים כדי להבטיח, שהספרים יוגשו לאישור ויגיעו לטיפול על ידי המעריכים והוועדות עד למועד, שיאפשר את כלילתם של הספרים, שהוגשו בזמן ואושרו, ברשימה של שנת הלימודים החדשה, וגם את הוצאתה של הרשימה לפני התחלת שנת הלימודים החדשה. העדר הסדרים אלה גרם שיבושים בתהליך אישור הספרים:

(א) בשלבים שונים הצטברו במשרד החינוך והתרבות ספרים במספר רב בלי שהוועדות כונסו לדיון בהם, וכשכונסו הוועדות לא היה סיפק בידיהן לטפל בכל הספרים, שהוגשו להן, לפני הוצאת הרשימה.

(ב) המשרד לא קבע מניין חוקי של המשתתפים בישיבות הוועדות, וגם כשמספר המשתתפים בישיבות היה קטן — אף פחות ממחצית חברי הוועדה — ראה המשרד את ההחלטות שהתקבלו בישיבות אלו, כמחייבות. לפי טענת המשרד אמנם הובאו במקרים אלה ההחלטות של הוועדות בפני החברים, שנעדרו מהישיבות, ואושרו על ידיהם, אך בתיקי המשרד לא היה תיעוד על כך. המשרד אף לא הקפיד על כך, שבפרוטוקולים על ישיבות הוועדות יצוינו תמיד ההנמקות להחלטות; בין המקרים, שבהם לא צוינו הנמקות, היו גם החלטות שליליות על ספרים שהוגשו.

(ג) ברשימות נכללו ספרים מספר, שהוועדות לא הספיקו לדון בהם; ביניהם היו גם ספרים, שלגביהם הוגשו הסתייגויות מצד המעריכים. מלבד זאת לא ניתן מתיקי המשרד להיוודע, על פי איוז הבחנה הוחלט לכלול ברשימות ספרים, שעליהם עדיין לא דנו הוועדות, ומאידך להשאיר מחוץ לרשימות ספרים אחרים, שאף בהם לא דנו הוועדות.

(ד) הרשימות כללו ספרים מספר, שלגביהם התנו הוועדות את האישור בכך, שהמחברים יכניסו תיקונים יסודיים בספר. משרד החינוך והתרבות לא עקב במידה מספקת אחרי מילוי דרישות אלה של הוועדות, וגם כלל את הספרים ברשימות של השנים הבאות, בלי לבדוק קודם, אם התיקונים נעשו.

(ה) הרשימות הופצו באיחור — בדרך כלל עם תחילת שנת הלימודים. דבר זה מנע ממוסדות החינוך את האפשרות להשתמש בהן, כשעסקו בבחירת הספרים לקראת שנת הלימודים החדשה.

2. במקרים רבים מוציאים המו"לים או המחברים מהדורות חדשות של ספרים, שאושרו בעבר על ידי המשרד או מדפיסים ספרים אלה מחדש תוך הכנסת שינויים קלים — למשל, שינוי העימוד — לעומת הנוסח, ששימש יסוד לכלילת הספרים ברשימה. כיוון שהספרים בידי התלמידים שבאותה כיתה צריכים להיות זהים בתוכנם ובעימוד שבהם, נמנע מהתלמידים, במקרה של הנהגת מהדורה חדשה, להשתמש בספרי הלימוד, שקודמיהם בכיתה השתמשו בהם, וההורים וגם משרד החינוך והתרבות עצמו (בשביל בתי הספר המוחזקים) והרשויות המקומיות (במידה שנהוגה בהן קנייה מרוכזת של ספרי לימוד) נאלצים לרכוש ספרים במהדורות חדשות, אף כי מבחינה עניינית אין הצדקה לכך. נוהג זה גם עורר תלונות

רבות. כדי למנוע מצב דברים כזה ובמגמה לעודד הדפסה חדשה של מהדורה קיימת, כשאין הצדקה למהדורות חדשות, הוציעה הביקורת להגביל את האישור במפורש למהדורה מסוימת ולהטיל על המו"לים ועל המחברים את החובה לבקש אישור חדש כל עת שברצונם להוציא מהדורה חדשה, שיש בה שינויים לעומת המהדורה, שעליה ניתן האישור.

באוקטובר 1961 החליט משרד החינוך והתרבות, שהדפסת מהדורה חדשה מחייבת אישור המשרד ואישור זה לא יינתן, עקרונית, אלא עם עברו לפחות ארבע שנים של שימוש במהדורה האחרונה. המשרד גם ישקול, בהתאם להצעת הביקורת, בעת הדיון על אישור מהדורה חדשה, את האפשרות של ביצוע שינויים בדרך של הדפסת נספח למהדורה הקיימת במקום הדפסת המהדורה החדשה. אשר לשאר ממצאי הביקורת וההמלצות לתיקונים, הם נמצאים בשלב דיונים בהנהלת משרד החינוך והתרבות.

ב. רישום תלמידים

משרד מבקר המדינה ערך גם בשנת 1961, כבשלוש השנים הוקדמות, מבצע ביקורת על הסדרים ברישום תלמידים למוסדות החינוך היסודי. פעולת ביקורת זו הקיפה 62 יישובים (מהם כ-40 יישובי עולים) ובהם 148 תחנות רישום. משרד מבקר המדינה המציא למשרד החינוך והתרבות דו"חות על הליקויים, שהועלו במסגרת הביקורת. נקבע, שחל שיפור בסדרי הרישום בשנת 1961 לעומת השנים הקודמות; הסיבה העיקרית לכך נעוצה בעובדה, שמשרד החינוך והתרבות הגדיל בשנה הנסקרת, בהתאם להצעת הביקורת, את מספר היישובים, שבהם נערך הרישום על ידי עובדיו הוא במקום על ידי רשמים המתמנים על ידי רשויות החינוך המקומיות. עם זאת, כל אחד מן הליקויים שהועלו היה בו כדי לפגום בסדירות של הרישום כפי שהיא נדרשת בתקנות ובהוראות מפורטות.

1. ביישובים אחדים לא הודרכו הרשמים כראוי לקראת מילוי תפקידם. דבר זה הביא, בין השאר, לכך, שבמקומות מסוימים לא נשאלו ההורים על המגמה הרצויה להם — ממלכתית או ממלכתית-דתית — לפי הנוסח, שנקבע בתקנות. במקומות אחרים, ביניהם ערים גדולות, נדרשו מן ההורים בעת הרישום תשלומים שונים או אישורים על סילוק מסים מקומיים, דבר שהיה יכול להתפרש כהתניית הרישום בתשלום — האסורה לפי החוק. כן נמסרו למשרד רד החינוך והתרבות תלונות מספר, שהגיעו למשרד מבקר המדינה, על ניהול תעמולה בסביבת תחנות הרישום, שבה היא אסורה.

2. מן הראוי, שמשרד החינוך והתרבות יתן את דעתו במיוחד על הפגיעות בתקנות או בהוראות, הבאות להבטיח רישום הילדים במועד המיוחד שנקבע לכך. בהקשר זה הצביעה הביקורת על ליקויים בהפעלת ההסדרים הבאים: פרסום מודעות על הרישום ומועדו בכל המקומות הציבוריים של כל יישוב; תרגומן של המודעות לשפות המובנות לתושבי המקום; קביעת מספר מספיק של ימים לרישום, תוך התחשבות במספר הילדים החייבים להירשם; קיום הרישום באותם הימים ובאותן השעות, שצוינו במודעות. לדעת הביקורת יש לראות באי-הקפדה על התקנות וההוראות, המתייחסות להסדרים הנוכריים, אחד מהגורמים העיקריים לכך, שבמקומות רבים לא עלה מספר הילדים שנרשמו במועד על 60%—70% מחייבי הרישום; במספר יישובים נרשמו במועד פחות מ-50 אחוזי של הילדים החייבים ברישום. אחת המטרות בקביעת תקופה מוגדרת לרישום היא, שהרישום ייעשה תוך פיקוח ולפי

סדרים העשויים להבטיח במידה מאכסימאלית מניעת השפעה בלתי רצויה בעת הרישום. רישום מספר קטן יחסית של ילדים לעומת מספר חייבי הרישום עלול לסכל השגת מטרה זו.

3. נוכח העובדה, שרוב הליקויים הועלו גם הפעם ביישובים קטנים ובמיוחד ביישובי עולים, חזרה הביקורת והצביעה על הצורך, שמשרד החינוך והתרבות יזום בהקדם תיקון בחוק לימוד חובה, שיאפשר את הטלת התפקידים הכרוכים בארגון הרישום ובביצועו ביישובי עולים על המועצות האזוריות. על נכונותו לכך הודיע המשרד עוד במארכ 1960 לוועדת הכספים של הכנסת בעת הדיון על הדו"ח השנתי מס' 10 של מבקר המדינה.

ג. הלוואות למשתלמים בהוראה

כדי לעודד את ההשתלמות בתחום ההוראה מסייע משרד החינוך והתרבות בידי תלמידים נזקקים, הניגשים להשתלמות בהוראה, על ידי מתן הלוואות לכיסוי חלק מהוצאותיהם במשך השתלמותם. בתקופה מאפריל 1956 עד דצמבר 1961 אושרו כ-2,800 הלוואות, שסכומן הכולל הגיע ל-890,000 ל"י בקירוב. ההלוואות מבוצעות על ידי 3 מוסדות כספיים, והמשרד הטיל עליהם גם להחתים את הלווים על התחייבויות מתאימות. אשר לגביית ההלוואות בהגיע זמן פרעונן, נקבע, שמשרד החינוך והתרבות יגבה אותן על ידי ניכוי ממשכורתם של המשתלמים, שעם גמר לימודיהם פנו להוראה, בעוד שעל המוסדות הכספיים הוטל לגבות את ההלוואות מאותם משתלמים, שלא פנו להוראה.

באוגוסט ובדצמבר 1961 נערכה ביקורת על ביצוע ההלוואות וגבייתן.

עקב טיפול לקוי בגביית ההלוואות, שניתנו בשנים קודמות, חל פיגור בהחזרתן של ההלוואות. בסוף דצמבר 1961 היה הסכום הכולל שעמד לפרעון ולא נפרע — 200,000 ל"י בקירוב. הפיגור בגבייה נגרם בעיקר על ידי כך, שמשרד החינוך והתרבות לא אסף את הנתונים הדרושים, שלפיהם היה צריך להיקבע, על מי לטפל בכל מקרה ומקרה בגביית ההלוואות — המשרד או אחד מהמוסדות הכספיים. כיוון שהמוסדות הכספיים לא קיבלו רשימות של אותם לוויים, שלא פנו להוראה, וכיוון שגם המשרד עצמו לא טיפל בסדירות בגביית החובות המגיעים מהמשתלמים שפנו להוראה, נעשתה הגבייה בלא כל שיטתיות. בעקבות הביקורת הועברה גביית החובות ל"מסד", בנק הסתדרות המורים.

ד. שכר לימוד מודרג בחינוך העל-יסודי

הממשלה נותנת תמיכה כספית לחינוך העל-יסודי בשני דרכים: תמיכה ישירה במוסדות החינוך ותמיכה בשכר הלימוד של התלמידים. התמיכה בשכר הלימוד ניתנת באופן מודרג בהתחשב במצב הכלכלי של ההורים; שיטה זו נקראת שכר לימוד מודרג (להלן — שכל"מ). לחינוך העל-יסודי שלושה ענפים עיקריים — עיוני, חקלאי ומקצועי. בכל אחד מהענפים קיימים הסדרים מיוחדים לשכל"מ; שוני זה נובע בחלקו מהעובדה, שבעבר השתייכו ענפים אלה למשרדים ממשלתיים שונים: משרד החינוך והתרבות; משרד החקלאות; ומשרד העבודה. החל בשנת הלימודים תשכ"א (ספטמבר 1960) רוכז הטיפול בחינוך העל-יסודי על כל ענפיו במשרד החינוך והתרבות, שאליו הועברו האגף לחינוך חקלאי ומשרד החקלאות והיחידה המטפלת בחינוך תיכון מקצועי ממשרד העבודה.

הטיפול השוטף בענייני שכל"מ בחינוך העל-יסודי העיוני מוטל על היחידה לשכל"מ שבמשרד הראשי. עם העברת היחידה לחינוך תיכון מקצועי למשרד החינוך והתרבות מטפלת היחידה לשכל"מ גם במתן מענקים לתלמידים בחינוך העל-יסודי המקצועי. בשנת תשכ"א קיימה היחידה לשכל"מ קשר עם 214 מוסדות חינוך על-יסודי עיוניים, 51 מוסדות חינוך על-יסודי מקצועי ועם כ-400 רשויות מקומיות ויישובים. הטיפול המינהלי בכל הקשור לשכל"מ בחינוך החקלאי — לרבות הקשר עם בתי הספר, ההורים והרשויות המקומיות — הוא בידי האגף לחינוך חקלאי שבמשרד החינוך והתרבות ולא בידי היחידה לשכל"מ.

בחודשים אפריל עד יוני 1960 ובחודשים מאי עד אוגוסט 1961 נערכה ביקורת במשרד החינוך והתרבות על סדרי הטיפול בשכר לימוד מודרג.

1.

החינוך העל-יסודי העיוני

התמיכה בחינוך העל-יסודי העיוני מתבטאת בעיקרה בשיטת שכל"מ. בענף זה התחיל משרד החינוך והתרבות בהפעלת ההסדרים של שכל"מ בשנת הלימודים תשי"ח (שנת הכספים 1957/58). ואלה העקרונות לפיהם מטפל המשרד בענייני שכל"מ בחינוך העיוני:

(א) בגבולות האמצעים העומדים לרשותו מכניס המשרד את התלמידים לרשת שכל"מ לפי הציונים, שקיבלו בלימודים, ועל פי תוצאות מבחני הסקר, הנערכים מטעם משרד החינוך והתרבות כל שנה לתלמידי כיתה ח' של בתי הספר היסודיים. רמת ההישגים הדרושה להכנסת תלמיד ברשת שכל"מ נקבעת תוך התחשבות ברקע התרבותי, בארצות המוצא של התלמידים ובמשך מגוריהם בארץ.

(ב) אם על פי מצבם הכלכלי של ההורים יש מקום לתמיכה, משלמים הורי התלמיד רק חלק משכר הלימוד. חלק זה נקבע על ידי ועדות דירוג הממונות על ידי הרשות המקומית שבמקום, שמתפקידן לדרג את ההורים לפי הוראות והנחיות הנקבעות על ידי משרד החינוך והתרבות. יתרת שכר הלימוד מתכסה על ידי הממשלה והרשות המקומית, בה גרים הורי התלמיד.

להלן סיכום הוצאות משרד החינוך והתרבות לשכל"מ בחינוך העל-יסודי העיוני:

שנת הכספים	מספר התלמידים (מעוגל) שנהגו משכל"מ לפי שנות לימוד	הסכום י"5
1957/58	תשי"ח — 5,900	400,770
1958/59	תשי"ט — 12,600	967,440
1959/60	תש"ך — 23,000	1,884,180
1960/61	תשכ"א — 36,900	2,927,400
1961/62 (*)	תשכ"ב — 43,500	4,295,000

(*) המספרים לגבי 1961/62 מבוססים על נתונים שבתקציב.

החינוך העלייסודי החקלאי

בחינוך העלייסודי החקלאי מטפל, כאמור, האגף לחינוך חקלאי. בין יתר תפקידיו אחראי האגף לניהול 6 בתי הספר החקלאיים הממשלתיים ולפיקוח על 24 בתי ספר חקלאיים מוכרים.

שכל"מ בחינוך החקלאי הונהג מאז שנת הלימודים תשי"ט (אמצע שנת הכספים — 1958/59). הזכאות לשכל"מ בחינוך החקלאי ניתנת לכל התלמידים בהתאם למצב הכלכלי של ההורים, בלא תלות במבחני כושר והישגים בלימודים, כנהוג בחינוך העיוני והמקצועי. לגבי החינוך העל יסודי החקלאי הוסכם עם הרשויות המקומיות על הסדר מיוחד, לפיו תומכות הרשויות באופן גלובאלי בכל התלמידים הגרים בתחום שיפוטן והלומדים בבתי ספר חקלאיים עלייסודיים, לרבות תלמידים המשלמים שכר לימוד מלא.

להלן נתונים על הוצאות המשרד לתמיכה הכללית בחינוך העלייסודי החקלאי (לרבות תמיכות בבתי ספר והחזקת בתי הספר הממשלתיים) בשנים 1959/60—1961/62 (במספרים מעוגלים):

שנת הכספים	מספר התלמידים שנהנו משכל"מ לפי שנות לימוד (מעוגל)	תמיכה ישירה בתלמידים (שכל"מ והוצאות פנימיות)	תמיכה כללית
		י"ף	י"ף
1959/60	—	6,000	2,500,000
1960/61	—	6,400	2,460,000
1961/62 (*)	—	7,100	2,510,000

(*) לגבי שנה זו המספרים מבוססים על התקציב.

החינוך העלייסודי המקצועי

בענף החינוך העלייסודי המקצועי אין הרשויות המקומיות משתתפות בתמיכה בתלמידים, אך חלק מהן תומכות בבתי הספר המקצועיים ושלוש מהן אף מקיימות בתי ספר בבעלותן. הממשלה נותנת לתלמידים הראויים לכך, לפי הישגיהם בלימודים ובמבחן הסקר, מענקים מודרגים בהתאם למצב הכלכלי של ההורים.

בשנת הלימודים תשכ"א למדן ב־51 בתי ספר עלייסודיים מקצועיים כ־10,600 תלמידים, שמהם כ־4,000 קיבלו מענקים מודרגים. משך הלימודים בבתי ספר אלה נע בין שנתיים לחמש שנים. בתקציב לשנת הכספים 1961/62 נקבע לתמיכה בחינוך העלייסודי המקצועי סך 1,813,000 ל"י, מהם 543,000 ל"י כמענקים לתלמידים והיתרה — לתמיכות והענקות בבתי הספר.

2.

הפעולות העיקריות בהפעלת הסדר שכל"מ בבתי הספר העלייסודיים על ענפיהם השונים הן: קביעת התלמידים הזכאים ליהנות משכל"מ; קביעת אותו חלק משכר הלימוד, שעל הורי התלמיד לשלם ("שיבוץ") וקביעת הדרכים לכיסוי יתרת שכר הלימוד, שיש לשלם לבית הספר; קיום מגע עם בתי הספר העלייסודיים והרשויות המקומיות, לרבות ניהול הרישומים והחשבונות לגבי כל התלמידים, הנהנים משכל"מ.

כיוון שהמדובר כאן בטיפול בעשרות אלפי תלמידים ומגע עם מאות בתי ספר ורשויות מקומיות, נודעת חשיבות מיוחדת לעבודה מתוכננת, מאורגנת ולסדרי בקרה נאותים.

ארגון ושיטות עבודה

(א) מעמדה הארגוני של היחידה לשכל"מ במשרד הראשי לא הוגדר ברורות וגם לא נקבע לה תקן מציאותי, שיענה על צורכי העבודה: לשנת הכספים 1961/62 נקבע לה תקן של שני עובדים; למעשה הועסקו בה בתדירות כ-13 עד 15 עובדים ארעיים.

(ב) לא הייתה חלוקת עבודה ברורה ביחידה וכל העובדים היו קשורים במישרין למנהל היחידה. כתוצאה מכך היה הוא עסוק יתר על המידה בעניינים שיגרתיים שוטפים. אף לא נוצלו האפשרויות למכן את העבודה הבלרית הענפה.

בעקבות הביקורת העביר המשרד למיכון את הביצוע של כמה שלבי עבודה של היחידה לשכל"מ, ובדעת המשרד להעביר למיכון תהליכים נוספים המתאימים לכך. המשרד הגיש הצעת תקן לשנת הכספים 1962/63, שיתאם את דרישות העבודה ויאפשר חלוקת סמכויות ותפקידים.

החלוקה של נטל שכר הלימוד

השתתפות הורי התלמידים. לצורך קביעת אחוז השתתפותם של ההורים בכיסוי שכר הלימוד מודרגים ההורים בהתאם למצבם הכלכלי על פי הוראות והנחיות של משרד החינוך והתרבות: בחינוך העיוני נעשה הדירוג על ידי הרשויות המקומיות, בחינוך המקצועי ביחידה לשכל"מ, ובחינוך החקלאי נעשה הדירוג על ידי ועדה פנימית של האגף לחינוך חקלאי (ועדת שיבוץ).

(א) בענף החינוך החקלאי לא הייתה הקפדה בתייעוד נאות על קביעת הדירוג: במקרים רבים נכתבו הדרגות בשאלוני השיבוץ — המהווים את האסמכתא לביצוע התשלום — בעפרון, ועל שאלוני השיבוץ לא חתמו חברי הוועדה הפנימית.

יש שרשות מקומית אינה ממלאת אחרי חובתה להשתתף בכיסוי ההוצאות לשכל"מ, ובמקרה כזה אין המשרד מוכן לשלם את חלקו בהוצאות שכר הלימוד של התלמידים הגרים בתחום שיפוטה של הרשות. אפילו במקרים אלה דרוש, שהמשרד יודיע להורים על דירוגם — אלא שהדבר לא נעשה.

בעקבות הביקורת מינה סגן שר החינוך והתרבות לשנת הלימודים תשכ"ב ועדה ציבורית לדירוג הורי התלמידים בחינוך החקלאי והונהגו הסדרים מתאימים לתייעוד; כן הוחלט על משלוח הודעות דירוג להורים גם במקרים, שהרשות המקומית לא עמדה בהתחייבויותיה.

(ב) במימון המענקים לתלמידים בחינוך המקצועי אין הרשויות המקומיות משתתפות תוך נימוק, שהן תומכות בבתי הספר המקצועיים עצמם. תמיכת המשרד בחינוך המקצועי ניתנה לא לגבי שכר הלימוד המלא, אלא רק לגבי 325 ל"י של שכר הלימוד לשנה, אף כי ב-2/3 מבתי הספר המקצועיים עולה שכר הלימוד על סכום זה, ומגיע בחלק מהם עד כדי 400 ל"י ומעלה. דבר זה ואי-השתתפות הרשויות המקומיות במימון המענקים

בחינוך המקצועי הביאו לכך, שעל אף מדיניות המשרד לעודד במיוחד את החינוך המקצועי היה הנטל הכספי של הורי התלמידים גבוה יותר מאשר בענפי החינוך האחרים.

(ג) הביקורת הצביעה על ליקויים מינהליים בענף החינוך המקצועי. בעקבות הביקורת מינה המשרד ועדה לשיבוץ הורי התלמידים בחינוך המקצועי וקבע הסדרי נוהל ובקרה מתאימים בתחום זה, לרבות משלוח הודעות זיכוי אישיות להורים כנהוג בענפי החינוך האחרים — במקום ההודעות המקובצות, שנשלחו קודם לכן לבתי הספר.

השתתפות הרשויות המקומיות. משרד החינוך והתרבות מדרג את הרשויות המקומיות לצורך קביעת גובה השתתפותן בשכל"מ ובתחומים נוספים, כגון מפעלי הזנה בבתי ספר וגני ילדים^(*). יחידות שונות במשרד עוסקות בדירוג הרשויות המקומיות למטרותיהן, כל אחת בפני עצמה, בלי עקרונות קבועים ובלי תיאום ביניהן.

בענף החינוך העיוני נקבע תוך הסכמה עם הרשויות המקומיות באמצעות ארגוניהן, שחלוקת היתרה של שכר הלימוד לאחר תשלום חלקם של ההורים, על פי הדרגה שנקבעה להם, תיעשה שווה בשווה בין משרד החינוך והתרבות לבין הרשות המקומית, בה גרים הורי התלמיד.

למעשה נדון כל מקרה, בו טוענים רשויות מקומיות ויישובים נגד הנטל החל עליהם, ב"ועדה לשכל"מ" של המשרד, המורכבת מהמשנה למנהל הכללי ועובדים בכירים אחרים. ועדה זו קובעת את שיעור ההשתתפות של אותה הרשות באחוז נמוך מ-50% הנחות כאלה. ניתנו ל-40% מכלל הרשויות והיישובים.

על אף המקרים הרבים של סטייה מהעקרון של חלוקה שווה של ההוצאות בין הממשלה ובין הרשויות המקומיות לא נקבעו במשרד כללים ברורים ואחידים, שלפיהם יש לנהוג במקרים של מתן הנחה. מהפרוטוקולים של הוועדה לשכל"מ לא ניתן היה ללמוד על הסיבות הענייניות, שהביאו לשוני בין תשלומי רשויות מקומיות שונות בעלות מעמד כלכלי דומה.

גם דירוג הרשויות המקומיות לצורך השתתפותן בחינוך החקלאי אינו מבוסס על כללים ברורים ואחידים. הדירוג נקבע כתוצאה מדיונים ומיקוח עם נציגי השלטון המקומי. לגבי שנת הלימודים תשכ"א סוכמו הדיונים בחודש פברואר 1961, ורק אז הוכנו ונשלחו על ידי האגף לחינוך חקלאי רשימות וחשבונות לרשויות המקומיות. בחודש יולי 1961 נקבע על סמך ערעור של המרכז לשלטון מקומי דירוג חדש לרשויות רבות. כתוצאה מכך היה צורך לערוך מחדש את חשבונותיהן ואת חשבונות בתי הספר החקלאיים, כששנת הלימודים כבר הסתיימה.

מן הראוי, שמשרד החינוך והתרבות יבדוק, אם אין מקום להגיע לסיווג אחיד של הרשויות המקומיות לכל צרכיו. אם בתחומים מסוימים יש צורך בסטייה מהדירוג שייקבע, תבוסס ההחלטה על שיקולים אוביקטיביים ותלווה תיעוד מתאים.

(*) ראה דו"ח שנתי מס' 11, עמ' 204—206.